

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СМАГЛІЙ ІЛОНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.161.2–1.09

**АВТОРСЬКА СВІДОМІСТЬ ТА СВОЄРІДНІСТЬ
ЇЇ ПОЕТИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ В ПОЕЗІЇ СВІТЛАНИ ЙОВЕНКО**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ЗАВЕРТАЛЮК Нінель Іванівна,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара,
професор кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
МЕЙЗЕРСЬКА Тетяна Северинівна,
Київський національний
лінгвістичний університет,
професор кафедри теорії та історії світової
літератури імені професора Фесенко В. І.;

кандидат філологічних наук, доцент
ШКОЛА Валентина Миколаївна,
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри української літератури та
компаративістики.

Захист відбудеться «07» вересня 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » липня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Творчий шлях Світлани Андріївни Йовенко в українській літературі почався в 60-х роках ХХ століття і триває сьогодні. Перші вірші майбутньої поетеси були надруковані в період, який у літературознавстві названо епохою шістдесятництва. Творчості письменників, народжених нею, притаманний «катарсисний імператив» (Л. Тарнашинська) як напрям їхніх естетичних і життєвих пошуків у літературі. С. Йовенко належить до молодшої гілки шістдесятників: її поетичне світовідчуття багато в чому суголосне їхнім базовим засадам, зокрема в царині концептів гуманізму й екзистенції. У зв'язку з «молодшим поколінням» шістдесятників її ім'я згадують В. Вовк, І. Дзюба, Ю. Лавріненко, М. Насенко, Л. Новиченко, Л. Тарнашинська. При цьому С. Йовенко у своїй поезії, що найчастіше постає як рефлексивний монолог-роздум, виражає особисте сприйняття світу і слова поета в ньому.

Багатогранна діяльність С. Йовенко як письменниці, перекладача, літературознавця, редактора поезії та драматургії у видавництві «Дніпро», завідувача відділу поезії, пізніше – поезії та критики в журналі «Вітчизна» засвідчує пізнання нею філософсько-естетичних і морально-етичних засад сучасної їй епохи, своєрідність вираження у творчості власних духовного і душевного станів, етичного й естетичного осмислення світу. За словами письменниці, вона «півсторіччя гарувала <...> на вітчизняну культуру й формування поетичного іконостасу української поезії»¹. У цьому контексті цілком логічним видається те, що С. Йовенко стала лауреатом міжнародної премії ім. Д. Нитченка, дипломантом міжнародного академічного рейтингу популярності «Золота фортуна», премії «Планета Поета» ім. Л. Вишеславського і була нагороджена медаллю «Незалежна Україна». Твори С. Йовенко перекладено білоруською, грузинською, іспанською, молдавською, польською, російською мовами, а переклад її поезій португальською, здійснений Вірою Вовк, увійшов до антології поетів-шістдесятників, яка вийшла в Ріо-де-Жанейро. Активна праця поетеси в літературному просторі не могла не позначитися на її творчості, яка еволюціонувала разом із нею, адже на розвиток соціального, літературного життя авторка жваво відгукувалася своїми творами.

Літературна творчість С. Йовенко привертає увагу літературознавців. Але вони здебільшого розглядають мотиви й образну систему її окремих ліричних текстів. В оцінці її поезії дослідники не торкаються питання авторської свідомості, часто обмежуючись формально-образними характеристиками, зазвичай на рівні констатації тем, мотивів, авторського «я», ліричного героя, але при цьому поза увагою залишаються суб'єктно-об'єктні аспекти їх реалізації у вимірі світу та образу автора. Лише в окремих випадках у статтях, рецензіях спостерігаємо

¹ Йовенко С. Любов і Смерть: [лірика] / Світлана Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – С. 13.

зауваження стосовно вираження свідомості автора. Так, П. Волинчук («Від першої добірки до першої книжки»), П. Мовчан («Шляхи становлення»), Ю. Покальчук («Наголошувати людське в людині»), Є. Прісовський («Искренность убеждает»), Л. Скирда («Присягати рідним прапорам»), Л. Федорівська («Жажда обновления»), О. Шарварок («Гостріше бачити мир і світ») відзначають еволюцію С. Йовенко як письменниці, акцентують на особливості художньої реалізації в її поезії суперечливого внутрішнього світу сучасної їй людини (поєднання іпостасей жінки-берегині дому і митця, пошук рівноваги між любов'ю і ненавистю), взаємозв'язку особистісного та суспільного світів. Зокрема Г. Гордасевич, Є. Прісовський у своїх літературно-критичних нарисах акцентують як домінантні у вираженні авторської свідомості біографічні реалії, рефлексивність презентації переживань світу і громадянської позиції, суб'єктивного і загального в ліриці С. Йовенко. У монографії Л. Кулакевич «Концепція людини і світу у творчості С. Йовенко» (2008) глибоко розкрито дискурсивність сприйняття світу і людини в ліриці С. Йовенко; підкреслено суголосність її поетичної творчості з настроями доби, оприявлення в ній гуманістичної ідеї, що ріднить її із творчістю шістдесятників. Окремі форми художньої реалізації авторської свідомості, ліричного «я» в поезії С. Йовенко відзначені у працях, присвячених шістдесятникам, І. Дзюби, Ю. Лавріненка, М. Наєнка.

Отже, на сьогодні дослідження концепції авторської свідомості в поезії С. Йовенко, у фокусі якої художньо презентується світ і людина в ньому, потребує ґрунтовного поглиблення. Для здійснення цієї мети необхідно звернутися й до нового прочитання художньої моделі світу в її хронотопному і культурологічному вимірах у поезії С. Йовенко, у тому числі й останньої збірки вибраного «Любов і Смерть» (2010), аналітично розглянути самотність ліричного «я» в ній, концептів світовідчуття (самотність, страх, біль, любов, смерть). Доречно простежити й еволюцію змісту образів авторської свідомості і художнього виміру їх інтерпретації в ліриці поетеси. Необхідні нові підходи й до аналізу текстів поетеси, їх науковий розгляд відповідно до досягнень сучасного літературознавства та становлення поглядів С. Йовенко на життя і лірику, що знайшли свій виклад у її статтях і нарисах про літературу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми наукової програми кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара («Поетика художнього тексту: художність, система творчих принципів, цілісність і системність тексту, майстерність письменника» (державний реєстраційний № 0113U003160)). Тема дослідження затверджена вченою радою Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 9 від 21 лютого 2013 року), на засіданні бюро науково-координаційної ради при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 4 від 26 листопада 2013 року).

Метою наукової праці є дослідження механізму формування авторської свідомості С. Йовенко, специфіки її художнього втілення в ліричних творах.

Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- осмислити психологічний, філософський і літературознавчий аспекти категорії «авторська свідомість»;
- висвітлити дискурсивність образу України у віршах поетеси у фокусі авторської свідомості;
- визначити культурно-духовне підґрунтя в досягненні світу ліричним суб'єктом її поезії та своєрідність його художнього зображення;
- розглянути типи героїв-носіїв авторської свідомості у віршах С. Йовенко, їх функціональність і концептуальність;
- з'ясувати параметри рефлексій ліричного суб'єкта як форми вираження авторської свідомості в поетичному доробку С. Йовенко;
- окреслити характерні риси авторської свідомості С. Йовенко в контексті творчості шістдесятництва.

Об'єктом наукової розвідки є поезія С. Йовенко збірок «Голубе полум'я» (1969), «Обличчя вітру» (1975), «Бузок у січні» (1977), «Діалог» (1978), «Обличчя справжня мить» (1979), «Міст через осінь» (1981), «Ти – хто поруч» (1983), «Час любові» (1984), «Нерозкритий конверт» (1987), «Безсмертя ластівки» (1989), «Вічна-віч» (1989), «Любов і Смерть» (2010); інтерв'ю, літературно-критичні статті, спогади поетеси («Такі наші – не наші! – романтичні таємниці. Фрагмент із книги “Автограф як текст”»). З метою здійснення порівняльного аналізу в дисертації використано поезії І. Драча, І. Жиленко, М. Йогансена, Л. Костенко, Д. Павличка, Г. Світличної, В. Симоненка, В. Стуса, О. Теліги, Г. Чубач та інших.

Предмет дослідження – авторська свідомість, своєрідність її поетичного вираження в поезії С. Йовенко.

Теоретико-методологічні засади дисертації зумовлені матеріалом розвідок з теорії авторської свідомості (М. Бахтін, С. Бройтман, В. Буряк, В. Виноградов, Л. Гінзбург, Г. Клочек, М. Кодак, Б. Корман, Р. Корогодський, П. Мовчан, К. Фролова), досліджень проблеми автора в літературі (О. Астаф'єв, А. Біла, В. Смілянська, М. Ткачук, В. Федоров, Н. Шляхова), семіотики (Р. Барт, Ю. Лотман, Б. Успенський, Ю. Кристева), психоаналізу (О. Кульчицький, Е. Нойманн, З. Фройд, К. Юнг), моделі світу (Г. Гачев, Л. Кулакевич, Л. Панова, Г. Сковорода, Т. Цив'ян), праць українських літературознавців із проблем соціокультурних аспектів творчості (В. Агеєва, І. Бурлакова, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, М. Наєнко, С. Павличко, Є. Прісовський, В. Просалова, Л. Таран, Л. Тарнашинська), окремі ідеї праць А. Бергсона, М. Зубрицької, І. Канта, А. Карла-Отто, П. Рікера, С. Руссової, І. Фізера та інших, присвячених вивченню авторської свідомості.

Методи дослідження. Структурно-системний аналіз забезпечує осмислення наявних у творах С. Йовенко мотивів і образів. Звернення до біографічного методу

дозволяє поглибити розгляд іпостасі автора, трансформації його світоглядної позиції і поетичного її оприявлення. Пошук аналогій, типологічне зіставлення поезії С. Йовенко з творчістю інших поетів, зокрема шістдесятників, здійснюється за допомогою компаративістського і культурно-історичного методів. У розкритті особливостей вираження авторської свідомості в поезії С. Йовенко, передусім, під час аналізу архетипів, виявленні зв'язку свідомого і несвідомого використано психоаналітичний метод. Герменевтичний метод ефективний у ролі допоміжного під час визначення концептуальних засад, зокрема культурологічної функції, поезії С. Йовенко.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

- уперше комплексно досліджено тему реалізації авторської свідомості в поетичних творах С. Йовенко, до аналізу текстів залучено новий матеріал із її останньої збірки «Любов і Смерть», літературознавчі та літературно-критичні статті;

- удосконалено осмислення образу України як епіцентричного в духовному пізнанні світу і людини в ньому, культурно-духовної парадигми світу крізь призму ліричного «я», характерів героїв в поезії С. Йовенко;

- зроблено наступний крок у трактуванні рефлексій ліричного «я» як однієї з форм вираження авторської свідомості; виокреслено самотність поетичної творчості С. Йовенко в межах поезії шістдесятників.

Практичне значення одержаних результатів полягає в апробації теоретичного дискурсу категорії авторської свідомості на конкретному художньому матеріалі. Текст і висновки дисертації можуть бути використані у вивченні історії української літератури другої половини XX – поч. XXI століть, у спецкурсах і спецсемінарах із питань поетичної творчості С. Йовенко, її, так званої, «жіночої» лірики у фокусі проблеми автора й авторської свідомості в літературі.

Апробація результатів дослідження: основні аспекти розкриття теми дисертації «Авторська свідомість та своєрідність її поетичного вираження в поезії Світлани Йовенко» були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Польські, білоруські, російські та українські літературні зв'язки» (Луцьк, 2013), Міжнародній науковій конференції «Скарбниця розуму: інтелектуальний дискурс літератури» (Бердянськ, 2013), Міжнародній науковій конференції «Антропологические сдвиги как результат переломных эпох и их отражение в литературе» (Гродно, 2014), Міжнародній науковій конференції «“Над берегами вічної ріки”: темпоральний вимір літератури» (Бердянськ, 2015), Всеукраїнській науковій конференції «Міфосвіт української поезії: генеза прочитання» (Херсон, 2015). Обговорення дисертації на кафедрі української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара відбулося 22 листопада 2016 року.

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено в 11 публікаціях, 8 із яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 3 – у закордонних періодичних виданнях.

Обсяг і структура дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 186 позицій, і додатків. Загальний обсяг дослідження – 226 сторінок, із них основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» визначено актуальність теми дисертації, мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження; окреслено теоретико-методологічні основи роботи і методи її виконання; відзначено особистий внесок здобувача; сформульовано наукову новизну, практичну цінність одержаних результатів, апробацію роботи.

У першому розділі дисертації «**Авторська свідомість: теоретичний дискурс**» осмислюються теоретичні аспекти авторської свідомості, перші трактування якої з'явилися в царині філософії і психології (І. Кант, Платон, П. Рікер; О. Кульчицький, Е. Нойманн, З. Фройд, К. Юнг) як основоположної в оприявленні образу людини. Відкриття свідомого і несвідомого рівнів психіки, теорії мистецтва як сублімації автора вплинули і на дослідження цього питання у сфері літератури.

Дослідження свідомості як літературознавчої категорії здійснено на матеріалі праць М. Бахтіна, В. Виноградова, Л. Гінзбург, Б. Кормана, Ю. Лотмана, К. Фролової, Г. Клочека та інших. Зауважено неоднозначність її теоретичних визначень. Так, у переважній частині досліджень авторська свідомість інтерпретується як безпосереднє оприявлення автора. У розвідках М. Бахтіна і Б. Кормана йдеться про форми і засоби її вираження, передусім, суб'єктні (автор, ліричне «я», ліричний герой, рольовий герой) і позасуб'єктні (жанр, загальний пафос, емоційна тональність). При цьому М. Бахтін наголошує на всеохопності поняття свідомості автора, розмежовуючи свідомість автора і героя; Б. Корман презентує фундаментальну концепцію свідомості автора. Узагальнюючи форми і засоби художнього виявлення авторської свідомості, представлені у працях М. Бахтіна і Б. Кормана, К. Фролова формулює універсальне визначення авторської свідомості як категорії, що постає на всіх зображально-виражальних рівнях твору, у тому числі й композиції, формі оповіді, деталях характеристики героя і світу, авторських ремарках. Подальші дослідження зумовили виокремлення нових форм її вираження на рівнях семіології (Ю. Лотман, Б. Успенський), наратології (В. Смілянська, М. Ткачук), психології (В. Агеева, Т. Гундорова, Н. Зборовська, С. Павличко, Л. Тарнашинська). При цьому на першому плані презентовано парадигму художнього автора як носія свідомості, джерела її виникнення, більше уваги приділено і позасуб'єктивним засобам,

наприклад, композиційним прийомам, стилю. Розширюючи розуміння концепції свідомості від індивідуальної до масової, дослідники репрезентують «свідомість покоління» письменників за подібністю мотивів, образів, композиційно-стильових прийомів у їхніх творах.

Організуючим фактором художнього тексту С. Йовенко є авторська свідомість як універсальна, всеохопна категорія, яка простежується на формально-змістовому рівні її поезії. У дослідженні цієї проблеми доцільно брати до уваги і її позицію як літературознавця. С. Йовенко у своїх статтях оперує поняттями «особистість автора», «світогляд», «світовідчуження», які корелюють із авторською свідомістю. На її думку, автор, поет, виконує особливу місію, а процес творення супроводжується його певними нерозгаданими психічними станами. За С. Йовенко, біографія митця відбивається на його творчості і містить у собі прототипи майбутніх ліричних героїв. Вона інтерпретує поняття свідомості автора у своїх критичних статтях як поєднання інтелектуальних і емоційних процесів, що у творчості художньо репрезентуються через образи героїв, хронотоп («Мить остаточного прозріння», «Незайві корективи в історії шістдесятництва», «Стус чи Вінграновський?»).

Розмаїття тлумачень авторської свідомості в літературознавстві пов'язане із багатством форм її вираження в художніх текстах (суб'єктно-об'єктні відносини, жанр, композиційно-структурні елементи, стильові засоби тощо), притаманних автору чи низці авторів, які генерують літературний напрям. Вектор досягнення індивідуальності авторів зумовив появу чималої кількості синонімічних її означень, зокрема «творча свідомість» (М. Бахтін), «естетична свідомість» (С. Бройтман), «індивідуальний стиль», «образ автора» (В. Виноградов), «авторська особистість» (Л. Гінзбург), «автор», «авторська позиція» (Б. Корман), «художня свідомість» (В. Просалова), «поетична фізіономія», «літературна фізіономія», «творче обличчя» (І. Франко), «образна свідомість» (К. Фролова) тощо.

Зважаючи на наявні теоретичні інтерпретації авторської свідомості в літературознавстві, обираємо її визначення як усеохопної літературознавчої категорії, яка є означенням певного психологічного емоційно-інтелектуального стану автора, що оприявнюється в художній формі. При цьому в дисертації використовуємо поняття «авторська свідомість» як синонімічне до «естетичної свідомості» і «художньої свідомості». Безперечно, в естетично-художній площині твору біографічний автор модифікується в естетичну категорію, стає художнім автором. Це зумовлює реалізацію категорії автора в поезії як автора-оповідача, ліричного «я», ліричного героя, картини світу та через позасуб'єктні форми (жанр поезії, формально-змістові елементи).

Другий розділ **«Концепція світу і героя у фокусі авторської свідомості в поезії С. Йовенко»** присвячений аналізу зображених у ліричних текстах поетеси світу і людини в ньому, оскільки саме модель першого і типи другого є формами

вираження авторської свідомості. Розкриваючи це питання, спираємося на базові концепти категорії «світ», сформульовані М. Бахтіним, О. Лосєвим, Ю. Лотманом, Т. Цив'ян та іншими, враховуючи, що в їхній науковій інтерпретації поняття «модель світу» і «картина світу» часто ототожнюються.

У підрозділі 2.1. *«Образ України як концепт національної свідомості автора»* увага зосереджується на висвітленні образу України як форми втілення свідомості автора в поезії С. Йовенко. Модель світу в її поетичних творах вибудовується в ракурсі світоглядних позицій поколінь шістдесятництва, сімдесятництва в літературі другої половини ХХ століття, їхнього феномену світобудови із людиною в центрі, людиною-особистістю, «ною людиною» (В. Моренець). Конгруентні образи Україна-Всесвіт – Україна-Дім – своєрідні національні макро- і мікросвіти відповідно. У сприйнятті України ліричним суб'єктом поезії С. Йовенко переважає гіперболізація психологічного виміру: для нього рідна країна є центром Всесвіту, а її масштабність скорельована на розміри Землі-планети. Образ Землі у фокусі авторської свідомості розкодовується через концепти дороги з прикметами життєвого шляху, що постає осердям життєвих рішень і долі. Названа «дорогою батьків», вона трактується як генетичний код предків.

Відповідно до поезії шістдесятників (М. Вінграновський, Л. Костенко, Д. Павличко, В. Симоненко), масштабність образу України в ліриці С. Йовенко акцентована образами Землі і Неба. У її поезії образ неба як «ближнього Космосу» похідний від образу земної поверхні, наділений її скопійованими рисами. Перманентними в зображенні зв'язку України-Всесвіту в поезії С. Йовенко є образи вітру, повітря. Вітер у її віршах виходить за межі атмосфери, розгортаючись у космос, таким чином, реалізується (користуючись терміном Т. Цив'ян) перекодування образів. Ужиті в горизонтально-вертикальних координатах візуальних аспектів (точка зору ліричного суб'єкта, кольори, проекції), вони визначають освоєння світу художнім автором.

У своїх ранніх збірках («Голубе полум'я», «Обличчя вітру», «Бузок у січні») С. Йовенко дотримується конкретики видових і родових назв, а погляд ліричного «я» постійно спрямовується до горизонту. У наступних збірках спостерігається звуження топосу України, акцент зроблено на локалізації уваги ліричного суб'єкта від макро- до мікрорівня. Це стосується образу Україна-Дім, символіка мікрообразу якого у віршах С. Йовенко пов'язана із топосними реаліями міста, зокрема Києва, села, пейзажів у них і навколо них, а також інтер'єрів – закритого простору (дім-житло, кімната, кабінет, лікарняна палата, салон автомобіля). Незважаючи на часте звернення поетеси до реалій мікрообразу Дому, деталі будови, інтер'єрні елементи зауважені вибірково. Побутовий світ не цікавить ліричну героїню, бо асоціюється в її уяві з повсякденністю. На її думку, «Лиш хатнім жити – знуда проковтне»². На відміну від М. Вінграновського, І. Драча,

² Йовенко С. Бузок у січні: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Рад. письменник, 1977. – С. 45.

Б. Олійника, Д. Павличка, В. Симоненка, С. Йовенко, передусім, робить акцент на урбаністичних мотивах, а не на притаманних для їхньої поезії в характеристиці України-Дому образів українського обійстя. Її національне сприйняття сфокусоване в образі Києва, що постає у просторовому, культурологічному, історичному вимірах («Небо над Софією», «Київ мого дитинства», «Пів-Києва у присмерку стоїть», «Втома»). У ліричних творах поетеси Київ водночас виступає онтологічною точкою відліку життя героїні і топографічною – мікрообразом України: «тут пролягав життя мого початок і починалася мені Країна»³. Київ як міт духовності в М. Вінграновського (вірші збірки «Київ»), І. Драча (вірші збірок «Київське небо», «Київський оберіг»), Л. Костенко («Я виросла у Київській Венеції»), Б. Олійника («Ода Києву»), В. Симоненка («Мій Київ») ріднить із ними вірші С. Йовенко. Але в названих поетів Київ переважно є однією зі складових «малої батьківщини» (село, рідна хата, садок), а для С. Йовенко, навпаки, Київ є домінантою України-Дому, а природа, село – додатковими складовими. Освоєна сільська природа виконує в поезії С. Йовенко зазвичай пейзажну функцію. Акцентуючи на гармонії природи і людини, поетеса своєрідно вписує ознаки першої у простір як села, так і міста. Через опис природи підкреслено певні риси українського характеру (воля до життя, лагідна вдача, працелюбність).

У підрозділі 2.2. «*Культурно-духовні парадигми світу у сприйнятті ліричного “я”*» висвітлюється специфіка художнього відтворення в поезії С. Йовенко культурологічного світу, репрезентованого кодами різних культур і країн (країни Європи, Середнього Сходу, Кавказу), що є свідченням її жаги до пізнання світу і його законів. Культурний квест для авторки водночас є квестом інтелектуальним. Поетично презентуючи ту чи іншу країну, вона акцентує на географічних, культурних реаліях, подіях, що виокреслюють незнайомий хронотоп у його цілісності. При цьому актуалізовано риси спорідненості рідної й іноземних культур, фіксується тяжіння героїні до пізнання світу: «І доля нам – одна. / Земля – одна! / Коріння Грузії, коріння України»⁴. Сприйняття іншої світобудови, використання в її зображенні деталей і образів, іншомовних слів, топонімів, імен, зумовлює зміну власного «індивідуального емоціонального темпоритму» (К. Фролова).

У культурно-духовній парадигмі іншого світу помітним є порівняння образу моря із вальсом, що передає суголосність ритму хвиль і ритму танцюристів, а динамічний рух танцю виразно відчутний у звуковому оформленні тексту – звуки моря співвідносяться з мелодією. Звукові (музика), візуальні (світло, небеса) образи поєднуються в топосі моря, набувають особливого емоційного змісту у сприйнятті героїні: «Що тільки коїть музика з людьми! / Як замовляє, промовляє в душу! / Ти грай! Я дива словом не порушу... / Згубились в морі два човни... це

³ Йовенко С. Бузок у сніні: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Рад. письменник, 1977. – С. 9.

⁴ Йовенко С. Час любові: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Радянський письменник, 1984. – С. 232.

ми...»⁵. Біль, шум, шторм моря паралельні до плину вражень героїні, а ритм асоціативно передає безмежність моря («Слухаю – чую», «Віршів – море!»). Вона шукає «у віршах Людини» як рятувальниця, яка шукає в морі потопельника. Багатопланово музичність поезії С. Йовенко оприявнюється на рівні ритмомелодики.

Кодами культурологічного дискурсу у віршах С. Йовенко є образотворче мистецтво, поетично осмислене. Торкаючись тем музики, танцю, скульптури, живопису, кінематографу, вона звертається до властивих їм засобів відображення дійсності. У її поетичній реалізації використано образи певного виду мистецтва: кольори живопису, музичність ритмомелодики, скульптурні образи, відповідну мистецьку термінологію. Для ліричної героїні поезії С. Йовенко музика – вияв душі людини, народу. У цьому простежується перегук зі Сковородинським порівнянням музики з життям, «музикою сфер» піфагорійської, платонівської шкіл.

Інтермедіальність поезії С. Йовенко оприявлено і в розвитку теми образотворчого мистецтва. Яскраві зорові образи, гра з кольором і його тонами у вираженні почуттів, викликаних живописно-пластичними картинами, споріднюють її поезії із творами Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, неокласиків, шістдесятників. Це зокрема стосується репрезентації вражень від сприйняття картин Леонардо да Вінчі, Ольги Кравченко, Рафаеля Багаутдінова тощо. Порівнюючи людину-митця з Богом, С. Йовенко сакралізує її, вживаючи означення художник-Бог, режисер-Бог. Знайомство з режисерською роботою Роллана Сергієнка, участь у його зйомках у Чорнобильській зоні позначилися на характері поетичного відтворення трагічного світу в поемі «Вибух» та інших віршах збірки «Віч-на-віч». Авторка використовує візуальний, слуховий коди, прийом покадрового зображення світу. Своєрідною моделлю єдності руху і слова в поезії С. Йовенко є і згаданий вище образ танцю, що найбільш яскраво постає в поемі «Безсмертя ластівки, або двоє наприкінці сторіччя», присвяченій пам'яті Маліки Сибірової, як на рівні мелодики, так і архітектоніки твору.

У підрозділі 2.3. *«Мотив свободи у світоглядних координатах ліричної героїні»* йдеться про концепти свободи ліричного «я» – громадянської й особистої, а саме – права на творче вираження. Перший найвиразніше простежується в низці «пізніх» віршів поетеси збірки «Любов і Смерть». Мотив громадянської свободи розгортається на тлі реалій політичного життя України не лише минулого століття, але й початку ХХІ у зв'язку з нівелюванням прав людини, пригнобленням сильними слабких. Захоплення владою частини землі, що має належати громадянам України, розпросторюється до глобального образу поневоленої країни («Колючий дріт у санаторійній зоні», «А ті, хто впав в анабіоз», «Не поминайте Україну всує!», «Україні»). У поезії С. Йовенко

⁵ Йовенко С. Обличчя справжньої миті: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Рад. письменник, 1979. – С. 226.

громадянської проблематики виокреслюється опозиція смерть тіла – вічна свобода слова, яке «зіходить кров'ю». Авторка проектує шлях героїні, яка, починаючи як «єство німе», еволюціонує до рівня вільної особистості, громадянки, слово якої – домінанта активної дії в боротьбі за свободу: «Звільнялось із пут єство німе – / талант як вчинок, слово, що є дія, / палахкотить у полум'ї знамен»⁶. У С. Йовенко образ слова як начала свободи людини алюзивно скорельований на образи відомих оборонців свободи і носіїв слова (Жанна д'Арк, Діана Петриненко, Василь Стефаник).

Право жінки на самореалізацію, творчість, вибір свого місця і своєї позиції в житті є провідним мотивом у віршах С. Йовенко. Його відстоювання через ліричне слово стало своєрідним «тихим» бунтом поетеси проти сприйняття жінки лише як гвинтика в соціальному механізмі. Її героїні-жінки – митці і берегині дому, вони індивідуальності. У цьому ключі в поезії С. Йовенко своєрідно потрактоване право на творче вираження через протиставлення жінки-митця і жінки-берегині дому, у межах якого героїня шукає гармонію («Ви любите поезію?», «Похилені утоми плечі», «Філософія і борщ»). Перша реалізується як муза-творець, яка надихає, скеровує, вона скоріше інтелектуально-духовна, ніж матеріальна; образ другої замкнений у колі функцій домогосподарки. Муза, з погляду поетеси, не пристосована до виконання хатніх обов'язків, у неї інше призначення. Її уособленням у ліричних творах С. Йовенко є відомі в літературі образи Беатріче, Евридики, Синьої Птиці тощо. Утома від буденної роботи, обов'язки берегині дому позбавляють героїню можливості побути на самоті із собою, виразити свій внутрішній світ у творчості. У віршах С. Йовенко образ жінки-митця еволюціонує в розвитку від зовнішнього конфлікту побуту і творчості в ранніх збірках до внутрішнього – у душі ліричної героїні – в останніх. Для неї замкненість у колі родинних обов'язків несумісна зі свободою і повноцінним життям. Таким чином у поезії С. Йовенко актуалізовано проблему звільнення жінки від хатніх обов'язків, праці на користь особистісного, духовного зростання. Але при цьому вона не заперечує материнські обов'язки (цикл «Материнство»), виокреслюючи образ дитини і деталі, пов'язані з нею, із позитивним емоційним наповненням.

Підрозділ 2.4. *«Типи героїв як виразників авторської свідомості»* присвячено типологічному аналізу героїв у поезії С. Йовенко, визначенню їхньої концептуальності у вираженні авторської свідомості. Суб'єкт лірики поетеси постає як носій загальнолюдських, соціальних, моральних, релігійних патернів, пропущених через авторську свідомість, найчастіше в монологах героїв. Серед них виокремлюються такі типи героїв, як міфологічний, митець, соціальний, антигерой.

У поезії С. Йовенко чимало героїв залучено з міфології (Ніоба, Галатея, Евридика, Прометей). У зображенні героїні міфологічного типу актуалізовано

⁶ Йовенко С. Любов і Смерть: [лірика] / Світлана Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – С. 34.

матріархальне начало: вона має право як дарувати, так і відбирати життя. Її реалізація в іпостасях архетипної жінки, матері, княгині, відьми продукує тип сильної особистості, нескореність якої унаочнена і в образах героїнь інших типів. В архетипному образі жінки поєднано, з одного боку, жіночість автопсихологічного «я», з іншого – універсальність Жінки. Імператив «Великої Матері» (Е. Нойманн) протиставляється патріархальному началу. У її характеристиці домінують елементи гіперболізації: «Я руку простягала – йшли на подвиг. / На смерть благословляла – / йшли вмирати, / над немовлям схилялась – / завмирили, / соромлячись незграбності своєї»⁷. Життєва програма героїнь міфологічного типу – боротьба за утвердження себе у світі, що близьке і С. Йовенко безпосередньо як людині і письменниці, адже її лірична героїня певною мірою їй ідентична.

У змодельованому поетесою світі чи не найвиразніше постає образ Прометея, у якому поєднано властивості борця і творця. З міфологічним героєм у поезії С. Йовенко пов'язано і тип героя-митця, засвідченого образами Т. Шевченка, В. Стуса, В. Стефаника, які своїм словом реорганізують світ («У землі, у води, у вітру...», «Мовчання Стефаника», «Життя без перебільшень»). Їхнє мистецтво інтерпретується як зброя в боротьбі за волю людини, як викриття тих, хто намагається «куце своє ймення безсоромне / з чужим хрестом / возносити до зізд»⁸. Тип героя-митця репрезентовано також образами діячів літератури і культури Й.-В. Гете, О. Хайяма, Сааді, Л. Даміана, Лесі Українки, Анни Ахматової, Г. Світличної, Хуани Інес де ла Крус. У віршах поетеси митцеві притаманні риси героїзму, обраності, богемності, що суперечило соцреалістичним канонам. Образи українських і зарубіжних письменників у ліриці С. Йовенко уніфікуються безвідносно до часу і національності. Таким чином вона оминає тему винятковості співця, який пропагує комуністичні ідеали.

Своєрідними в поезії С. Йовенко є герої соціального типу. У їхній характеристиці акцентовані риси праці з урахуванням специфіки морально-етичних норм буття. Рід занять героїв названо або безпосередньо (лікар, моряк, солдат, вчителька), або у фокусі авторської уяви («продавець поезії»). Сутність соціального типу героя розкривається у професійній і побутовій площинах. Психологізм його зображення оприявнюється на рівні розвитку внутрішнього конфлікту (лікар), романтичного сприйняття світу (моряк), гуманістичного сприйняття світу (солдат), проблеми пам'яті (вчителька).

Опозиційним до позитивного героя в поезії С. Йовенко постає антигерой. Його поведінкова модель реалізується через опозиції: борець – пристосуванець, захисник – вбивця, митець за покликанням – митець в ім'я наживи. У вірші «Час «прози» антигерой – поет, у «Метаморфозах», поемі «Чілі – птахо моя!» – фашист, у «Баєчці», «Потаємному зітханні дівочому», «Сні винного» – споживач.

⁷ Йовенко С. Міст через осінь: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Дніпро, 1981. – С. 90.

⁸ Йовенко С. Любов і Смерть: [лірика] / Світлана Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – С. 89.

Система цінностей антигероя спотворена, деталі його характеристики – «машинний розум», «нейтронна бомба» замість серця, «мозок-мізантроп» – антитетичні до його самоозначень («меломан», «естет», «шанувальник культури»). Споживачеві як антигерою притаманні егоїзм у ставленні до людей, байдужість, сарказм і викривлене розуміння цінностей. Герої С. Йовенко еволюціонують на своєму шляху, тоді як антигерою у власному замкненому світі деградує як людина.

У третьому розділі **«Рефлексія як форма художньої презентації авторської свідомості в поезії С. Йовенко»** з'ясовано цілісність внутрішнього світу ліричного героя в поетичних творах авторки, характеристик його рефлекторних станів, які проектується на зовнішній світ. У вираженні почуттєвої сфери (самотність, страх, біль, любов, ненависть, переживання смерті тощо) авторка акцентує увагу як на індивідуальному, так і загальному, подекуди протиставляючи ліричного героя соціуму.

У підрозділі 3.1. *«Мотив самотності: специфіка його художнього розвитку»* визначено багату палітру вираження стану самотності в поезії С. Йовенко. Стан творчого усамітнення поетеси трактує не як зречення світу, а як форму духовного усамітнення митця, який відійшов від активного соціального життя, щоб завершити свою мистецьку працю. Психологічна колізія внутрішнього буття ліричної героїні С. Йовенко – це балансування на межі конструктивної, гармонійної самотності, яку вона сприймає як необхідну, і деструктивної самотності, що пов'язана із фрустраційними процесами в її свідомості. У ситуації гармонійної самотності виявляються виваженість, спокій, самодостатність ліричної героїні. У ракурсі авторської свідомості в ліриці поетеси постає образ «сильної» жінки, актуалізовано психологічні відчуття спокою, суму, смерті, осені, розставання. У їх художній реалізації превалюють меланхолійна тональність, суб'єктні форми оприявлення ліричного «я» (монолог, діалог із присутнім чи відсутнім адресатом), пейзаж, класичне римування.

У вираженні самотності як парадигми авторської свідомості активізовано «елегійне мислення», що, у свою чергу, зумовлює такі форми художньої репрезентації свідомості автора, як медитативність, сугестія, обмежене коло суб'єктів, пейзаж, що увиразнюють відтворення стану ліричного «я» і притаманні жанру елегії. Рефлексія самотності ліричного героя відтінена новими деталями в розвитку мотиву осені («Міст через осінь», «Елегія осіннього простору»). У поезії С. Йовенко осінь – домінантна пора року, у характеристиці якої простежується споглядальне, трохи відсторонене ставлення героїні до неї, поєднання уповільнених ритмів осені з біоритмами людини: «Самотню стежку геть сховає лист, / неначе й не було її ніколи, / і шурхіт мертвий не озветься болем, / хоч запитальним буде жалю зміст»⁹.

У художній реалізації деструктивної, негармонійної самотності ліричного «я» в поезіях С. Йовенко, написаних наприкінці ХХ – початку ХХІ століття,

⁹ Йовенко С. Бузок у січні: [поезії] / Світлана Йовенко. – К. : Рад. письменник, 1977. – С. 88.

поетично відзначено кризу суспільних і особистісних цінностей, нівелювання «живих» людських стосунків, що і спричинюють її («Мені сниться і сниться», «Царський світ», «Фрази», «Лист із лікарні», «Я тихо там стою»). Для окреслення такого стану ліричного «я» С. Йовенко використовує образи-символи (пташка, кошени, лялька). Самотність, зумовлена розставанням із коханою чи близькою людиною чи її смертю, в інтерпретації автора набуває трагічного пафосу. Одна із ліній мотиву самотності в поезії С. Йовенко пов'язана із проблемою відчуження героя, у презентації якої акцентовані відчуття нудьги, суму. При цьому виокремлюються два дискурсивні поля – відчуження в параметрах взаємин між героїнею і її коханим чоловіком і стосунків між героїнею і соціумом. У межах першого типу відчуження цей стан конкретизується: далекими стають люди, не бажаючи розуміти один одного, порушуючи норми суспільних етики і моралі («Анічогісінько нам не треба», «Сонце має світити», «Тополя», «Життя триває»). Чоловік характеризується як руйнівник світу сім'ї, збудованого жінкою, домашній тиран, який тримає сім'ю у страху і покорі («Життя триває»). У другому дискурсивному полі акцентовано загальнолюдський план відчуження. Намагаючись привернути увагу до проблеми самотності людини в соціумі, поетеса використовує прийом протиставлення величі людини-світу і її байдужості. Застережливо звучить останній рядок вірша «Ти – хто поруч» – «Похопимось колись. Та буде пізно!» – як передбачення майбутніх соціальних і екологічних катастроф унаслідок втрати поваги до життя.

У підрозділі 3.2. *«Концепти страху і болю: характер їх поетичного вираження»* йдеться про своєрідність художнього вираження почуття страху у віршах С. Йовенко як емоційної прикмети екзистенції ліричного суб'єкта. Характеристика внутрішнього стану інтровертної ліричної героїні вибудовується на відтворенні відчуття фрустрації, спричиненої її неузгодженістю зі світом. Ситуація її символічної втечі, зумовленої страхом, оприявнюється в різних формах подієвого плану: усамітнення, замкненість «у собі», бажання самогубства. Світовідчуття суб'єкта розкривається через градаційно змодельовані метафоричні образи, що означають постійну амбівалентність емоційного стану героїні, незахищеної перед майбутнім. У поезії С. Йовенко відчуття страху здебільшого пов'язане із мотивом тривоги за майбутнє. Страх ліричного «я» в її віршах експліковано зовнішніми факторами (соціум, близьке оточення, робота), і внутрішніми, психічно-духовними. У його художній презентації вагомими є образи темряви, цвинтаря, катафалка, смерті. Тема смерті у вірші С. Йовенко «Поважно котить срібний катафалк» постає як містерія, таємниця через дитяче сприйняття як усвідомлення власної скінченності і перші кошмари. Фрустраційний стан героїні в її ліричних творах нерідко виявляється в картинах снів, що межують із візіями. У їхньому епіцентрі актуалізовано образи жінки, Ангела, художника, а почуття героїні фіксуються через деталі її притомного, хоча й часто загостреного емоційного стану.

Деприваційний стан свідомості «я» у віршах С. Йовенко постає у фокусі почуття страху, викликаного фізичним і душевним болем. Експлікація страху через біль в ліриці С. Йовенко підкреслена й назвами поезій («Біль і Мужність», «Страх болю»), у формуванні своєрідної діади біль – страх, зумовленої природньою рефлексивністю ліричної героїні. Філософський рівень співвіднесення долі поета і відчуття болю зумовлений їх взаємозалежністю і нерозривністю. Поезія сприймається ліричною героїнею як фатальний тягар, рок, хвороба, а своє натхнення вона порівнює з нападами божевілья.

Емоційної напруги в художньому світі С. Йовенко набуває концепт болю, зумовленого Чорнобильською трагедією. Опис зони відчуження в її поезії деталізовано реаліями ситуацій, подій, характерів людей, емоційністю їхніх оповідей. Горизонтальна площина світу Чорнобиля в поезії С. Йовенко означена образом землі, складовими якої є образи вітру, природи, міста. Простір зони в її зображенні наділений антропоморфними рисами. Вона постає як жива істота: відчуває, страждає від болю, завданого їй людьми. Переживання болю виражено через образи приреченості, крові, пожежі, повені, ядучого кореня.

У підрозділі 3.3. «Онтологічний вимір ліричного “я” в опозиції любов – смерть» осмислюється опозиція любов – смерть, що постає крізь призму авторської свідомості. Домінанти життя і любов у поезії С. Йовенко часто тотожні, а любов і смерть текстуально антонімічні, зокрема у віршах збірки вибраного «Любов і Смерть». У межах опозиції любов – смерть виокремлюються опозиції другого плану: кохання – кінець кохання, любов до життя – кінець життя. У художньому розвитку антитези кохання – розрив стосунків (смерть стосунків) у поезії С. Йовенко домінує мініконцепт любові як елемент світовідчуття ліричного «я». Її винятковість своєрідно означена: «І це була – Любов. / Була, як Смерть, – одна»¹⁰. Ця теза – вираз максималізму, притаманного ліричному суб'єкту поезії С. Йовенко, де подібне почуття має свій неповторний акцент: від очікування його юною дівчиною до відпускання дорослою жінкою. У ранніх віршах поетеси любов вивищується над людським існуванням, а скінченність людського життя контрастує з нескінченністю любові. Подекуди прояв любові героїні у трактуванні С. Йовенко є настільки пристрасним і бурхливим, що зумовлює вияв деструктивних імпульсів у її свідомості, а надто сильні емоції спонукають героїню шукати вихід із тенет такого кохання («Я так тебе люблю»). Розвиток антитези любов – розрив стосунків художньо реалізується в поезіях-діалогах на рівні взаємохарактеристики героїв, конфлікту між ними («Дисонанс», «Фрази», «Етюди для чоловічого та жіночого голосу»). Категорична героїня С. Йовенко надає перевагу самотності перед недосконалим світом, байдужістю коханої людини на відміну, наприклад, від виваженої, терплячої героїні поезій І. Жиленко.

¹⁰ Йовенко С. Любов і Смерть: [лірика] / Світлана Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – С. 269.

Поезії, у яких активізовано образ смерті у традиційному значенні як фіналу людського життя, мінорні за своєю тональністю відповідно до виражених у них депресивних настроїв ліричного суб'єкта. Це характерне для низки віршів, присвячених пам'яті померлих. В інтерпретації смерті через світовідчуття ліричної героїні як онтологічної точки фінішу, розриву з близькими людьми («Жаданий», «Ніна. Перервана мелодія (XI)», «Ти не можеш померти») акцентовано почуття печалі та страждання. Глибина інтимізованих рефлексій відтінена деталями, які мають значення для неї особисто і водночас для людини, яку вона згадує. Це деталі просторового виміру: затишний двір із квітами і лавками («Ошляхетнення Києва»), шахти і «брили антрациту» («Останнє “прости”»), побутові деталі: вирощений лимон, чай, дзвінок телефона, «нові шпалери», «нова квартира» («Добре тобі, Аню!»).

У відтворенні світосприйняття ліричного «я» в ліриці С. Йовенко гармонійно поєднано домінанти життя і смерті в контексті пошуку балансу життя. Скорботі за померлим протиставлено життя, що окреслюється образами «сміх дітей», «життя нове», метелик, літо, зірки. Зміст життя розширюється від мікрокосму однієї людини до макрокосму Вічності. Виникає третій чинник – безсмертя, що оприявнюється в розвитку мотиву циклічності життя, постійного відродження в новій подобі. У реалізації теми безсмертя лірична героїня, усвідомлюючи чужу смерть, для себе уявляє інший фінал, зумовлений її вірою в те, що «За похованням іде воскресіння і ніякої смерті взагалі нема»¹¹. Безсмертя в зіставленні з опозицією любов – смерть утверджує одухотвореність природи, частиною якої мріє стати лірична героїня після свого переродження.

У **«Висновках»** узагальнено результати дослідження авторської свідомості С. Йовенко та специфіки її поетичного вираження. Категорія свідомості автора в її поезії реалізується як певний психологічний емоційно-інтелектуальний стан митця у процесі формування твору, що містить біографічні реалії. Оприявнюється вона у віршах поетеси через автора-оповідача, ліричне «я» (ліричного героя), модель світу та позасуб'єктні форми (жанр поезії, формально-змістові ознаки).

Образ України, що постає епіцентром уособлення авторської свідомості в поезії С. Йовенко, пов'язаний із концепцією полівимірності світу. Він означається через конгруентність образів Україна-Всесвіт – Україна-Дім як співвідношення макросвіту і мікросвіту. Образ України у віршах поетеси скорельовано в Космос. Націоцентричний характер художнього автора виступає консолідуючим у відтворенні реалій України в горизонтально-вертикальних координатах та візуальному їх осягненні. Образ України-Дому алюзійно спрямований на українську ментальність за допомогою консонансних концептів міста, села, дому, природи (дика – освоєна) з переважанням урбаністичних констант, що певною мірою визначає його самотність порівняно з образом «малої батьківщини» (рідної хати, села) в поезії, скажімо, М. Вінграновського чи

¹¹ Йовенко С. Любов і Смерть: [лірика] / Світлана Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – С. 487.

В. Симоненка. Поетичні твори С. Йовенко на київську тематику містять дві домінанти – Київ і лірична героїня. У межах образу України-Дому протиставлено прикмети міста і природи на рівнях робота / відпочинок, людність / самотність.

Культурологічний дискурс моделі світу в поезії С. Йовенко означений реаліями культур різних країн (Білорусі, Чехії, Фінляндії, Грузії). Його кодами в її віршах є концепти образотворчого мистецтва – музики, танцю, скульптури, живопису, кіно, що постають на змістовому і композиційному рівнях через яскраві образи, прийоми монтажу, архітектоніки. Так, образи живопису в поезії С. Йовенко скорельовано на картини Леонардо да Вінчі, Михайла Врубеля, Ольги Кравченко. Постать художника в її віршах позиціонується як одухотворена, а його творчість споріднена із Богом, Творцем. Образ танцю постає на синкретизмі ознак руху і слова, мелодики й архітектоніки поетичних творів. У сукупності це забезпечує інтермедіальність стилю С. Йовенко.

У розкритті сутності моделі світу, витвореної в поезії С. Йовенко, вагомим є образ свободи – громадянської й особистої, тобто права на творче самовираження, передусім, свободи жінки. Він реалізується у слові як сакральному інструменті увіковічення митця, яке протистоїть тлінному тілу. Лірична героїня віршів С. Йовенко тонко відчуває необхідність свободи простору для реалізації себе як особистості, як творчої людини. У цьому ключі розгорнуто мотив звільнення героїні від хатнього клопоту, бажання віднайти себе як митця, навіть жертвуючи сім'єю.

Типи ліричних героїв як уособлення авторської свідомості постають у вимірі загальнолюдських, соціальних, моральних, релігійних патернів. На цій основі в поетичних текстах С. Йовенко виокремлюються типи: міфологічний (матріархальний образ жінки, Прометей), митець (В. Стус, Т. Шевченко, В. Стефаник, Леся Українка, Анна Ахматова, Г. Світлична, Хуана Інес де ла Крус), соціальний та антигерой. Ліричному герою в поезії С. Йовенко протиставлено антигероя, у зв'язку з цим виокремлені опозиції борець – пристосуванець, захисник – вбивця, митець за покликом – митець в ім'я наживи. Антигерой у її віршах є руйнівником моралі, гуманістичних цінностей.

У вираженні авторської свідомості актуалізовано мотиви внутрішнього світовідчуття самотності, страху, болю, любові без відповіді або її втрати, смерті. Самотність в поезії С. Йовенко трактується неоднозначно: як творче усамітнення, самотність серед людей і самотність-відчуження. Такі різновиди самотності ілюструють полюсність мислення героїні, якій необхідне творче усамітнення, але неприйнятними є «самотність у натовпі», самотність у житті.

Концепт страху в художньому розвитку постає як діада біль – страх. У реалізації останньої активізовано образ страху й означені ним стани, зумовлені зовнішніми факторами (соціум, близьке оточення, робота) і фрустрацією внутрішнього, духовного життя. Особливого звучання в поетичній реалізації відчуття болю набуває в розвитку теми Чорнобиля, що досягається шляхом

поєднання реалій із натуралістичними деталями фізичного болю уражених радіацією людей. Сміслові конфігурації почуття болю, притаманного ліричному суб'єкту, постають крізь призму його бачення світу і людей, відтіненого поєднанням протилежних за змістом образів болю і розради.

Одним із центральних концептів у системі світовідчуття ліричним суб'єктом є опозиція любов – смерть. У її основі міститься протиставлення ознак початку і кінця життя, концептів любові як інтимного почуття, кохання між чоловіком і жінкою, та любові до світу, до життя. У зображенні переживань суб'єкта у зв'язку з катастрофою на Чорнобильській АЕС, кінцем життя і кохання актуалізовано рівень трагічного пафосу. Але якщо трагізм виразу болю, пов'язаного із аварією на Чорнобильській АЕС, її наслідками, є виявом усезагального стану людини, народу, відчуття вселюдської загрози, то в ситуації втрати кохання превалюють страх перед розставанням, візії розлуки, ненависті закоханих один до одного. Позиція ліричної героїні у сприйнятті смерті презентована як вираз усвідомлення нею розриву з близькими людьми, що дешифровані як смерть кохання, а також у широкому розумінні як онтологічної точки існування. Вагомими в зображенні смерті в поезії С. Йовенко є деталі пам'яті, прощання, емоційний тон яких повертає до проблеми цінування життя, утвердження вагомості людських стосунків. У їх протиставленні виникає третій концепт – безсмертя, оприявлене в розвитку мотиву циклічності життя, відродження героїні в новій подобі.

Отже, авторська свідомість у поезії Світлани Йовенко репрезентована суб'єктними і позасуб'єктними засобами, що зумовлює самотність її творчості, упізнаваний «жіночий» стиль. Її лірика відбиває настрої епохи другої половини ХХ – початку ХХІ століття, збагачуючи українську літературу цієї доби.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Смаглій І. В. Вираження ліричного «я» в циклі «Царський світ» С. Йовенко / І. В. Смаглій // Таїни художнього тексту : [зб. наук. праць] / [наук. ред. Н. І. Заверталюк]. – Д. : Пороги, 2012. – Вип. 15. – С. 52–58.
2. Смаглій І. В. Феномен страху в поезіях С. Йовенко і Б. Ахмадуліної / І. В. Смаглій // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Філол. науки. – Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2013. – С. 127–131.
3. Смаглій І. В. Герой-антигерой в поезії Світлани Йовенко: міфологічний дискурс / І. В. Смаглій // Проблеми сучасного літературознавства : [зб. наук. праць]. – Одеса : Астропринт, 2014. – Вип. 19. – С. 293–300.
4. Смаглій І. В. Мотиви самотності в поезії С. Йовенко / І. В. Смаглій // Таїни художнього тексту : [зб. наук. праць] / [наук. ред. Н. І. Заверталюк]. – Д. : Ліра, 2014. – Вип. 17. – С. 137–143.
5. Смаглій І. В. Дихотомія циклу «Любов і смерть» в однойменному збірнику поезій Світлани Йовенко / І. В. Смаглій // Наукові записки Бердянського

- державного педагогічного університету. Філол. науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2014. – Вип. III. – С. 324–331.
6. Смаглій І. В. Елегія у творчості Світлани Йовенко: поетика образів і мотивів / І. В. Смаглій // Таїни художнього тексту: [зб. наук. праць] / [наук. ред. Н. І. Заверталюк]. – Д. : Ліра, 2015. – Вип. 18. – С. 179–186.
 7. Смаглій І. В. Жінка-митець у поезії С. Йовенко: конфлікт побуту і творчості / І. В. Смаглій // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філол. науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2015. – Вип. VII. – С. 284–291.
 8. Смаглій І. В. Парадокси художньої інтерпретації часу в поезіях Світлани Йовенко / І. В. Смаглій // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філол. науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2016. – Вип. IX. – С. 158–164.
 9. Смаглій І. В. Від дівчини до жінки: еволюція авторської свідомості Світлани Йовенко (на прикладі концепту любові) / І. В. Смаглій // Антропологические сдвиги переломных эпох и их отражение в литературе: [сб. науч. ст. в 2 ч. Ч. 1.] – Гродно : ГрГУ, 2014. – С. 115–120.
 10. Смаглій І. В. Міфологічний, реальний і віртуальний світи в поезії Світлани Йовенко / І. В. Смаглій // W kręgu problemów antropologii literatury. Topos domu. Doświadczenie zamieszkiwania i bezdomności. tom 1 / [pod. red. W. Supy, I. Zdanowicz]. – Białystok : Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, 2016. – S. 307–317.
 11. Смаглій І. В. Культурно-духовні парадигми Грузії у сприйнятті ліричним «я» в поезії С. Йовенко / І. В. Смаглій // Zbior artykułow naukowych. – Warszawa : Wydawca: Sr. zo. o., 2017. – S. 17–20.

АНОТАЦІЯ

Смаглій І. В. Авторська свідомість та своєрідність її поетичного вираження в поезії Світлани Йовенко. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей вираження авторської свідомості в поезії Світлани Йовенко. Усеохопно репрезентовано певний психологічний емоційно-інтелектуальний стан автора у процесі створення тексту за допомогою поетикальних суб'єктних (ліричний герой, пейзаж) і позасуб'єктних (жанрові і формально-змістові інгредієнти) засобів.

Образ України в поезії С. Йовенко реалізовано в системі взаємопов'язаних образів Україна-Всесвіт – Україна-Дім. У ключі культурно-духовного контексту оприявлено пізнання світу ліричним «я» на рівні моделей різних культур і країн, а

також кодів образотворчого мистецтва, унаочненого образами музики, танцю, скульптури, живопису, кіно.

Охарактеризовано типи ліричних героїв із диференціацією на міфологічний, тип митця, соціальний, антигерой. Виявлено опозицію герой – антигерой, яка розгортається в поезії С. Йовенко як співвіднесеність антитетичних образів борець – пристосуванець, захисник – вбивця, митець за покликом – митець в ім'я наживи.

У роботі визначено концепти рефлексії ліричного героя як форми вираження свідомості автора, а саме: самотність, страх, біль, любов, смерть. Зафіксовано суб'єктно-об'єктні координати, у межах яких функціонує герой.

Ключові слова: авторська свідомість, рефлексія, концепт, суб'єкт, об'єкт, ліричний герой, світовідчуття, дискурс, модель світу, елегія.

АННОТАЦИЯ

Смаглий И. В. Авторское сознание и своеобразие его поэтического выражения в поэзии Светланы Йовенко. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01. – украинская литература. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2017.

Диссертация посвящена рассмотрению авторского сознания и особенностям его выражения в поэзии Светланы Йовенко. Обозначено категорию авторского сознания как такового, что выражает психологическое эмоционально-интеллектуальное состояние автора в процессе создания произведения с помощью поэтикальных субъектных (лирический герой, пейзаж) и внесубъектных средств (жанровые и формально-содержательные ингредиенты) средств.

Образ Украины в поэзии С. Йовенко реализовано через взаимосвязь образов Украина-Вселенная – Украина-Дом. В ключе культурно-духовного контекста обнаружено познание мира лирическим «я» на уровне моделей разных культур и стран, а также кода художественного искусства – образы музыки, танца, скульптуры, живописи, кино.

Представлена типизация лирических героев с дифференциацией на мифологический, тип художника, социальный и тип антигероя. Выявлена оппозиция герой – антигерой, которая раскрывается как борец – приспособленец, защитник – убийца, художник по призванию – художник во имя наживы.

В работе обозначены концепты рефлексии лирического героя как форма выражения сознания автора, а именно: любовь, смерть, свобода, одиночество, страх, боль. Зафиксировано субъектно-объектные координаты, в рамках которых функционирует герой.

Ключевые слова: авторское сознание, рефлексия, концепт, субъект, объект, лирический герой, мироощущение, дискурс, модель мира, элегия.

SUMMARY

Smaglyi I. V. The Autor's Consciousness and its Poetic Expression in Svitlana Yovenko's Poetry. – Manuscript Copyright.

A thesis submitted for the degree of Candidate of Science in Philology. Speciality 10.01.01 – Ukrainian language and literature – Berdiansk State Pedagogical University; Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2017.

The thesis considers the expressive features of the writer's consciousness in Svitlana Yovenko's poetry. Due to poetical subjective (a lyric persona, scenery) and non-subjective (genre, formal and plot peculiarities) means, it provides a comprehensive view of the author's psychological, emotional and intellectual state when writing a poem.

The image of Ukraine in S. Yovenko's poetry is manifested as a correlation between those of Ukraine-Universe and Ukraine-Motherland. Her poems develop the image of Ukraine aspiring for Space through the concept of the sky, and astral symbols. The image of Ukraine-Motherland in S. Yovenko's poems is connected with the topos of the city, in particular, those of Kiev, the countryside, landscapes in and around them, and also the interior. Her national outlook, focused on the image of Kiev, appears in the spatial, cultural and historical dimensions.

The thesis studies the specificity of the artistic reproduction in S. Yovenko's poetry of the cultural and spiritual dimension of the world, represented by poetic codes of different countries (European countries, the Middle East, the Caucasus). Poetically representing this or that country, she focuses attention on geographical, cultural cues, events, which single out another world in its integrity. At the same time, traces of kinship between native and foreign cultures are noted, so are fixed the heroine's attempts to develop her understanding of the world. It manifests itself on the basis of diverse culture and country models as well as fine art code, illustrated with images and portraits of music, dance, sculpture, painting and movie. Art as a form of expressing feelings is close to the emotional mood of the lyric persona in S. Yovenko's poetry. In her poetic realization she uses the images of a certain kind of art: the colors of painting, the musical rhythmology, sculptural images, the corresponding artistic terminology.

The concepts of civil freedom and freedom for woman as a personality in the poetry of S. Yovenko are singled out. In her poems, the word as the beginning of the freedom of Man is allusively correlated to the images of well-known defenders and bearers of the word. The leading motive in S. Yovenko's poems is the woman's right to self-realization, creativity, the choice of her place and her position in life. S. Yovenko's poetry opposes the woman-artist and the woman-keeper of the house in the framework of which the heroine seeks harmony. In the poems of S. Yovenko, the image of a woman-artist evolves from the external conflict of life and creativity in the early collections to the inner conflict – in the soul of the lyrical heroine – in the latest ones.

The thesis presents types of lyrical personae differentiating them into mythological, artistic, social heroes and anti-hero. The mythological hero with the «female» face has its prototypes (a woman, a witch, a princess, a stranger). In the mythological world modeled by S. Yovenko Prometheus, whose image embodies the qualities of the fighter and the creator, is represented to the utmost. The mythological hero in S. Yovenko's poetry is associated the type of the hero-artist, witnessed by the images of T. Shevchenko, V. Stus, V. Stefanik, Lesia Ukrainka, Juan Ines de la Cruz. The type of the hero-artist is also represented in the images of men of literature and culture of the past. Social type heroes (doctor, sailor, soldier, logger, a teacher, «the seller of poetry») appear to be the peculiarity in S. Yovenko's poetry. It develops the opposition hero – anti-hero, revealing it as a fighter and an opportunist, a defender and a killer, an artist by vocation and an artist by profit.

The thesis defines the concept of the lyric persona's reflections as that expressing the author's consciousness, such as fear, loneliness, pain, love, death. The psychological collision of the inner life of S. Yovenko's lyrical heroine is balancing on the verge of constructive, organic loneliness and destructive loneliness. In their artistic reception, two discursive fields can be distinguished: alienation in the parameters of the relationship between the heroine and her beloved husband and the relationship between the heroine and the society. Fear in S. Yovenko's poems is explicated by external, that is, the society, close environment, work, and internal, mentally spiritual factors. The state of the lyrical «I» also appears in the focus of a feeling of fear caused by physical and spiritual pain. The concept of pain caused by the Chernobyl tragedy acquires emotional tension in S. Yovenko's poetic world. There is a third element – immortality, accentuated in the development of the motive of the cyclicity of life, a constant revival in a new form.

Key words: autor's consciousness, reflection, concept, subject, object, lyric persona, world perception, discourse, world model, elegy.

Підписано до друку 14.06.2017 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 158/1

Віддруковано на базі поліграфічно-видавничого центру «Адверта»
49000, Дніпро, Короленко 3 / 308
тел. (066)-55-312-55, (056)-798-22-47
E-mail: 7984722@gmail.com,
www.adverta.com.ua
www.vk.com/izdatelstvo_adverta
www.facebook.com/adverta.Izdatelstvo